

Joseph Sverker

Barn för teologins skull - ett systematiskt teologiskt bidrag

Barn blir mycket sällan del i den teologiska diskursen som barn. Detta är på väg att ändras genom forskning inom praktisk teologi skriver här Joseph Sverker i denna artikel. Inom den systematiska teologin är barnet som teologiskt subjekt dock i det närmsta totalt osynligt. Sverker vill med sin artikel lämna ett systematiskt teologiskt bidrag till denna forskning.

Barn får stå för mycket. De är meningen med livet för föräldrar, som Katarina Westerland visar i sin forskning. Eller, som Karin Rubenson visar i sin, när barnen inkluderas i gudstjänstliturgin är de främst symboler för liv, hopp och framtid. Eller egentligen, som Rubenson betonar, förmedlar de hopp samtidigt som de kan upplevas som störande element. Och för föräldrar är de meningen med livet samtidigt som de kan upplevas hindra dem i deras självförverkligande.

Att fånga barnet som forskningsobjekt är osedvanligt svårt, men än svårare verkar det vara att erkänna barnet som ett subjekt. Barnet blir lätt en symbol för den vuxnas föreställningar eller en projektion av förhoppningar. Det är som att vuxna har mycket svårt att skilja på potentialitet och aktualitet när det kommer till barn.

Det var Aristoteles som introducerade distinktionen mellan potentialitet och aktualitet. Han ställde frågan om potentialitet innebär aktualitet, alltså om något som kan komma att förverkligas i framtiden kan sägas inneha detta något redan nu. För Aristoteles fanns det en skillnad i, å ena sidan, den inneboende naturen, eller kraften, som utvecklade en levande varelse till vad den sen ska bli och, å andra sidan, det stadiet när något eller någon verkligen är det den är.

Potentialitet

Barnet är med det sättet att tänka fullt med potentialitet. Om barnet främst värderas för sin potentialitet uppskat-

tar den vuxna barnet för vad hen kan komma att bli, snarare än för vad hen är. Man kan då tänka sig att man bör värdera aktualiteten över potentialiteten i stället. Men, ingen människa, utöver Gud inkarnerad, kan väl sägas vara aktualiserad, fullt ut? I varje fall inte här och nu. I stället för att ställa potentialitet och aktualitet emot varandra är det viktigt att hitta balansen och kanske viktigast att bli medveten om vi som vuxna låter värderandet av potentialiteten ta överhand i vår relation till barnet.

Anledningen att jag skriver detta är för att när det kommer till barnet som teologiskt subjekt har nästan enbart potentialiteten betonats. Barn blir mycket sällan del i den teologiska diskursen *som barn*. Detta är på väg att ändras genom forskning inom praktisk teologi av till exempel Tone Stangland Kaufman, och genom att metoder och tankar från området kritiska barnstudier appliceras av forskare som Karin Rubenson. Inom den systematiska teologin är barnet som teologiskt subjekt dock i det närmsta totalt osynligt.

Jag skriver nästan, för den lutheriska teologen Robert Jenson publicerade en dialogbok mellan sig och sitt 8-åriga barnbarn Solveig Lucia Gold, *Conversations with Poppi about God: An eight-year-old and her theologian grandfather trade questions*. I den kommer såväl Jenson som Lucia Gold till tals som teologer utan den sentimentalitet som annars lätt karakteriserar barns tankar om Gud när de ska kommuniceras till vuxna. Detta är vad jag hoppas göra

på olika sätt i mitt arbete med barn och teologi. Den här texten är ett steg i att undersöka hur teologin kan påverkas om barns tänkande om Gud tas på allvar som teologiska röster. Syftet är att undersöka vilka konsekvenser det har för församlingens teologiska arbete om barnet är närvarande som ett subjekt i det teologiska tänkandet. Detta har sina utmaningar.

Vuxnas förhållande till barn och teologi kan sägas präglas av två diken. Det ena diket är förminskandets dike där barn ses som gulliga i hur de formulerar sig om Gud. I det diket kan man även sägas hamna om man omfamnar en allt för romantisk syn på barnet, att barnet har en oförstörd relation till Gud och att hen därför inte bör förstöra den genom till exempel teologisk reflektion. Även detta överromantiska synsätt diskvalificerar barnet som teologiska subjekt, nämligen att de inte bör teologisera då detta riskerar att förstöra en oskyldig relation till Gud.

Risken för envägskommunikation

I det andra diket finns envägskommunikationen. Där riskerar barnets förhållande till teologi att enbart handla om utbildning eller kunskapsöverföring. Den vuxnes relation till barnet är då karakteriserad av en expertroll. Detta är potentialitetens dike. Den vuxna vill förmedla vad barnet bör tro på eller veta om kristen tro så att barnets egen tro kan aktualiseras i framtiden och förhoppningsvis ungefär utifrån den mall som förmedlats. »

Båda dessa diken är förstås schabloner, men de är likväl verkliga risker man bör undvika att hamna i. Ingen

främst setts som potentiella framtida teologer, men inte som aktualiserade teologiska tänkare i nuet. Därför

”Där riskerar barnets förhållande till teologi att enbart handla om utbildning eller kunskapsöverföring.”

av tankarna att barn har en egen relation till Gud eller att barn ska lära sig om kristen tro är fel i sig. Problemet ligger främst i att barnet tenderar till att inte erkännas som teologiska subjekt för att vuxna hamnar i dessa diken i olika grad. Detta är problematisk inte bara från mitt perspektiv av systematisk teologi, vilket jag kommer till. Det är även kontraproduktivt om de vuxna vill vara effektiva i att föra sin tro vidare till barnet.

Sociologerna Christian Smith och Amy Adamczyk visar i sin undersökning *Handing Down the Faith: How Parents Pass Their Religion on to the Next Generation* (Oxford: Oxford University Press, 2021) att det inlyssnande, barninitierade och barnledda samtalet är den viktigaste faktorn för att barn ska utveckla en egen tro in i vuxen ålder. Smith och Adamczyk poängterar föräldrarnas roll här, men just att samtalet ska vara på barnets villkor. När föräldrar pratar för mycket, drar gränser utan förklaringar, påtvingar samtal eller begränsar samtal till ämnen som föräldern kan kontrollera kan det vara kontraproduktivt. Om samtalen är öppna, inte påtvingande eller kontrollerande bygger det tron hos barnet och ger även näring till en fördjupad relation mellan barn och förälder.

Anledningen att jag nämner Smiths och Adamczyks forskning är att teologiska samtal med barn utifrån min erfarenhet även de måste vara inlyssnande och på barnets villkor. För att återkomma till diken jag nämnde tidigare har i varje fall akademiska systematiska teologer varit dåliga på att erkänna barn som teologiska subjekt. Teologer har möjligen skrivit katekeser, alltså böcker som på ett pedagogiskt sätt summerar vad den kristna bör veta. Barn har alltså

har det blivit sämre ställt med böcker som utvecklar ett teologiskt språk och tänkande i samverkan med barns frågor och reflektioner.

Det var ingången till mitt eget arbete med boken *Undrar om Gud: en bok för nyfikna* (Stockholm: Libris, 2022). Boken handlar inte om barns egen teologi eller hur barn tänker om tro och livet. För det krävs längre och mer djupgående samtal med barn än vad jag har fört hittills. I stället är boken en teologi som försöker att bemöta deras egna frågor på ett inlyssnande sätt. Tanken är att boken ska fungera som en hjälp för barn att börja formulera och uttryck sina teologiska tankar. Förhoppningsvis kan boken vara en hjälp för barn att utveckla ett språk om centrala kristna teologiska frågor och områden i framtiden. Systematiska teologer har än så länge inte bemödat sig att göra sin kunskap tillgänglig för barn.

Det är jag som vuxen systematisk teolog som tar första steget i att skriva fram en början till ett sådant teologiskt språk, men när det steget väl är gjort är jag övertygad om att barn kan utveckla teologin vidare, både språkligt och tankemässigt. Om det visar sig att jag har lyckats knyta an till barnets tänkande vill säga. Det är därför frågorna och samtalen var varit så centrala.

Samtalet centralt

Samtalet har nämligen alltid varit det ledande i utvecklande av ett teologiskt språk riktat till barn. Jag samlade in närmare 200 frågor från nästan lika många barn i olika sammanhang. De allra flesta frågorna ställdes vid ett läger för barn som heter Smajl där de barn som ville kunde komma till mig under kvälls-

samlingarna och ställa frågor. Ofta ledde frågan till ett längre samtal där några barn även kunde sitta med bara för att lyssna. Samtalen karakteriserades av innerlighet, ömsesidigt lyssnande, nyfikenhet, utforskande från alla samtalspartners samt ett kreativt sökande efter ett kommunicerbart teologiskt språk som inte förenklar från min sida. Samtalen övertygade mig om att även barn vill tänka och reflektera teologiskt.

Samtalen var på barnets villkor och även initierat av barnet. Barnet själv behövde komma till det utrymme där jag satt. På så sätt var min uppgift mycket enkel till skillnad från de flesta ledare och pedagoger i församlingen. Där finns för det mesta uppgiften att entusiasmera och aktivera barnen tillsammans med att skapa en miljö för andlig och kristen utveckling. Så var det inte för mig. Vad samtalen nu lärde mig är att barns tankar behöver tas på allvar dels för barnets skull, men även för församlingens skull. Det är helt enkelt givande för mig som akademisk teolog att samtala med barnen samtidigt som det kan vara givande för barnet.

Samtalen handlar om mer än enkel kunskapsöverföring. Barnen är ofta angelägna om att få svar på sina frågor. Om svaret uteblir eller om vad jag formulerar mig på ett sätt som inte barnet förstår så uteblir ofta de övriga förtjänsterna dock. Men när barnet accepterar hur samtalet går och ser att det leder till ett svar ger det teologiska samtalet mer än enbart ett svarsutbyte, vilket jag vill nämna nedan. Här stämmer min erfarenhet väl överens med det Smith och Adamczyk upptäckte i sin forskning.

För det första är inlyssnande och barninitierade samtal en viktig och bidragande faktor till personlig och andlig utveckling för barnet. Att låta barnet följa med i resonemang och svar genom ”kontrollfrågor”, eller att barnet får upprepa vad hen har hört med egna ord förankrar tänkande i barnet själv. Det lär barnet att reflektera över sin egen tro. Att få syn på sin egen tro är ett steg i ökad självkännedom. »

Utöver detta kan en ökad förståelse av den egna tron stimulera en mer komplex förståelse av och intresse för världen. De flesta barn jag pratade med uppskattade att höra att det ofta fanns olika sätt att tänka om en fråga. Det gick inte att vara för abstrakt eller hålla för många alternativ igång samtidigt i samtalen, men det går att resonera ”å ena sidan, och å andra sidan” med barnen. Tonen i samtalet var viktig här, och att åter igen låta samtalet gå i barnets takt, men att börja förstå fler perspektiv ger en förståelse för att människor tänker olika. Det gör att samtalen även kan stimulera förståelse för andra livsåskådningar, sekulära som religiösa. För barnet ger då samtalet inte bara en möjlighet till ett utvecklat språk om just sina egna existentiella funderingar utan även en förståelse för andras.

Kan utveckla det kritiska tänkandet

En slutlig positiv aspekt för barnet av det teologiska samtalet är att det även kan utveckla det kritiska tänkandet. Samtalet ger verktyg för barnet att reflektera över sin egen tradition. Att utveckla ett kritiskt tänkande leder inte nödvändigtvis till ett ifrågasättande av sin egen bakgrund. Det kan i stället leda till en stärkt tro där det finns utrymme för frågor. Men, det finns en ytterligare del i utvecklandet av det kritiska tänkandet.

Redan i tidig mellanstadieålder kommer frågor om vetenskap och tro för vissa barn. Det har ställts många frågor om dinosaurier och Bibeln, eller evolution och Big Bang och skapelseberättelsen till mig. En teologi som är riktad till barn kan hjälpa dem att hantera dessa frågor. Det handlar inte enbart om att visa på om, eller snarare att, vetenskap och tro kan fungera tillsammans utan även att till exempel berätta om Galileo Galilei och Copernicus på ett mer korrekt sätt än hur de oftast återges i skolan. Det finns många exempel på hur läromedel ända upp till universitetet underbygger en konfliktmodell mellan tro och vetande. Här har teologer och kyrkan en bildande roll att spela

som även visar på vikten av källkritik.

Även om dessa fördelar för barnet är grundade i min erfarenhet behöver det beforskas vidare med vetenskapliga metoder. Men, för att komma undan tanken att barn är passiva mottagare här och den vuxna är den som ger något till barnen i de teologiska samtalen vill jag även lyfta fram vad inlyssnande teologiska samtal kan ge församlingen.

Det första är att barnet har egna gudserfarenheter och på så sätt vidgar teologiska samtal med barn erfarenheten av gudsmöten för församlingen. Här kommer teologiska föreställningar om barnet in. Åtminstone utifrån en baptistisk syn på barnet, som är min egen utgångspunkt, står barnet redan i en relation med Gud vilket teologin och församlingen bör ta tillvara på. Det kan öppna upp för nya frågor om Gud, livet, Bibeln och tro i stort. Inte minst för att barns sätt att formulera frågor kan skilja sig från vuxnas frågor.

Jag har till exempel aldrig varit med om en vuxen som frågat om Gud blir glad eller ledsen när någon dör, eller varför det är fantastiskt att Jesus dog. Det gör däremot barn. När jag frågade flickan som ställde den första frågan hur hon tänkte sa hon att Gud

en och något som ses som fantastiskt. I barnets förståelseram är det (förstås) något negativt att en människa dör, så hur kan det då vara fantastiskt att Jesus dog? Barnets fråga synliggör med andra ord församlingens teologi på ett nytt och ibland utmanande sätt. Att förmedla det kristna budskapet på ett förståeligt sätt och även vara medveten om hur detta tas emot bör vara viktigt för hela församlingen. Barns frågor kan därför utmana församlingen till att formulera och leva ut sin tro på nytt och pedagogiskt kreativa sätt. Det ger även utrymme för en kritisk reflektion om vad som är teologiskt centralt. På samma sätt som barnens frågor får församlingen att få syn på sin teologi ger barnens frågor en ytterligare blick för den systematiska teologin att reflektera över.

Katarina Westerlund betonar i sin forskning att om relationen till barnen lämnas åt sidan förminskas även bilden av den vuxna. Till detta vill jag tillägga att om relationen till barnen lämnas åt sidan i församlingars och akademins teologiska arbete förminskas även detta. Självklart ska vuxna ge barn den bästa möjligheten för att utvecklas till vuxna, men vad jag velat visa är hur berikande det inlyss-

”Hur barnet som teologiskt subjekt kommer att påverka det teologiska arbete återstår nu att se.”

förstås vill vara med henne och att Gud då skulle bli glad när de är tillsammans efter döden, men att Gud också skulle veta att hennes föräldrar, syskon och kompisar skulle bli ledsna när hon dör. Då skulle Gud ha medkänsla med dem. Så, blir Gud glad eller ledsen när vi dör? Det säger något om att det kan vara utmaningar att få ihop även en ytterst positiv Guds bild, vilket är nog så viktigt för församlingen att vara medveten om.

I frågan om hur det kan vara fantastiskt att Jesus dog säger barnets fråga mycket om församlingens teologi. Barnet har förstått att Jesu död är något helt centralt för församling-

ande, barninitierade och barnledda teologiska samtalet är inte bara för barnets utveckling i framtiden, utan för teologin som helhet – i nuet. Att erkänna barnet som ett teologiskt subjekt är utmanande, inte minst pedagogiskt, men det största problemet ligger nog i att intresset har varit så litet. Intressant nog finns det tecken på att detta är på väg att förändras. Hur barnet som teologiskt subjekt kommer att påverka det teologiska arbete återstår nu att se.

JOSEPH SVERKER

Teol Dr, högskolelektor,
Enskilda högskolan Stockholm